

METODOLOGII DIDACTIC – EDUCAȚIONALE

METODOLOGIA ELABORĂRII PROGRAMELOR ANALITICE PENTRU CURSURILE UNIVERSITARE

METHODOLOGY OF DEVELOPING ANALITICAL PROGRAMS
FOR UNIVERSITY COURSES

Vlad PÂSLARU,
doctor habilitat în pedagogie, profesor universitar,
Institutul de Științe ale Educației, Chișinău,
Aurelia ZBÂRNEA,
doctor în pedagogie, lector superior universitar,
Universitatea Pedagogică de Stat *Ion Creangă*, Chișinău

The authors focus on the theory of psycho-pedagogical university curriculum. The analytical program is seen as the materialization of this theory. Concrete examples are provided. The field of application: school and university teacher training.

Conform tradiției universitare, activitatea cadrului didactic universitar este una pedagogică prin definiție, deoarece are ca obiect formarea în profesie, științifică și generală a tinerilor studioși și, respectiv, proiectarea acestei acțiuni. Proiectarea acțiunii de formare profesională a studenților presupune, în primul rând, elaborarea, construirea pieselor curriculare: plan de învățământ, programe analitice, suporturi de curs, ghiduri metodologice, proiecte didactice etc.

Programa de învățământ este un document care configurează conținutul procesului de învățământ la o disciplină / curs / modul. Programa este principalul ghid în proiectarea și desfășurarea activităților didactice universitare.

Elaborarea programei este un proces complex de revizuire în viziune curriculară, care presupune o proiectare, în interacțiunea lor, a obiectivelor, con-

ținuturilor, activităților de învățare și a principiilor și metodelor de evaluare.

Viziunea curriculară de construcție a programelor analitice permite o mai bună orientare a predării / învățării în raport cu obiectivele de formare, care vizează competențe de nivel superior, de aplicare a cunoștințelor și capacităților în contexte noi și de rezolvare a problemelor teoretice și practice. În acest sens, conținuturile nu devin deloc neimportante, dar sunt văzute în mai mare măsură decât înainte ca vehicule de formare a competențelor intelectuale și relaționale de nivel superior, a atitudinilor și comportamentelor necesare viitorului specialist.

Programele *au statut de documente scrise*, publicate, cu o circulație restrânsă, funcționale în situații particulare (disciplină, curs, modul). Ele pot servi drept sursă de inspirație și pentru o nouă viziune didactică în elaborarea ma-

nualelor, ghidurilor metodologice etc., care, prin rolul lor de instrument curricular și didactic, orientează demersul de predare / învățare, inclusiv evaluarea studenților.

Pentru fiecare disciplină /curs pot fi elaborate câteva tipuri de programă. Astfel, în literatura de specialitate se identifică următoarele tipuri de programe:

- *gramaticală sau structurală*, organizată pe baza unei liste de structuri gramaticale;
- *funcțional-noțională*, bazată pe folosirea comunicativă și interpersonală a limbajului;
- *situatională*, organizată pe baza unui “set” de situații cotidiene;
- *centrate pe procesul învățării*, care structurează conținuturile în funcție de activitățile de învățare în baza ideii, conform căreia comunicarea este proces, și mai puțin produse-acțiuni. Aici activitățile evoluează de la simplu la complex, dinspre unitate spre text;
- *centrate pe cel educat* (copil / elev / student / formabil), care se elaborează în baza datelor despre cei educați/formați, își organizează materiile în funcție de scopul educaților, de strategiile lor de învățare, de modul în care înțeleg ei demersul pentru învățarea, de exemplu, unei limbi străine.

Valabile pentru orice disciplină/curs se identifică următoarele tipuri de programe:

- *cadru* (organizată pe baza unităților de conținut și formelor de evaluare);
- *modulară*, structurată pe baza unor seturi de cunoștințe, situații de învățare, strategii speciale de predare-învățare-evaluare (submodule), care facilitează

realizarea independentă a sarcinilor de instruire într-un timp pedagogic optim;

- *lineară*;
- *concentrică*;
- *centrată pe finalitatea cursului*: selectează conținuturile predării învățării-evaluării în funcție de scopul final. La sfârșitul acestui curs studentul va fi capabil să ...
- *construită pe raportul profesor – student*: preconizează negocierea de către cele două părți a conținutului, metodologiei, atribuțiilor și sarcinilor fiecăruia;
- *bazată pe deprinderi*, de ex., concentrată asupra competențelor lingvistice;
- *bazată pe teme și subiecte*: programe tematice.
- *centrată pe metode de predare*;
- *syllabus*.

Prin *syllabus* se înțelege un document cu un pronunțat caracter contractual, prin care profesorul comunică din timp studentului ce cunoștințe și capacități vor fi formate / examinate în cadrul cursului pe care îl va preda, prin ce modalități vor fi examinate acestea (se pot furniza exemple de probe, subiectele pentru examen), în ce context tematic (cu specificările pe capitole, secvențe, module sau alte unități de conținut) va opera examinarea, precum și programul de lucru cu studenții al profesorului (consultații, examene și colocvii, manifestări științifice etc.).

Nici unul dintre tipurile de programe indicate însă nu se înlănțește în stare pură. Fiecare programă analitică concretă include elemente aparținând celorlalte tipuri. Cele mai multe programe reprezintă o rezultată a două sau trei dintre tipurile indicate mai sus. Altele pot indica un principiu ordonator primar și

unul secundar (în cazul programelor situaționale sau tematice, unde vom sesiza tendința de asociere a unui segment gramatical cu o temă inedită).

Profesorul modern este liber să opteze pentru un anumit tip de programă, în funcție de specificitatea situației educaționale, sau pentru o combinație de elemente deduse din programe diferite.

La elaborarea programelor analitice pot fi luați în considerare atât factori educaționali, cât și metaeducaționali:

A. Reperete conceptuale:

- *Ce concept / concepte va antrena cursul / modulul universitar pe care îl voi preda?*

- *Cum va fi conceput cursul / modulul?*

B. Profilul studentului: personalitatea studentului, inclusiv nivelul de formare profesională și motivația lui pentru formare, vîrstă, așteptări, strategii de învățare, noțiuni-bază de limbă etc.

C. Constrîngerii legate de timp, fonduri, atitudini, orizont de așteptări, resurse umane și materiale.

D. Finalitatea demersului: profil, termen scurt / lung, individual / profesional.

E. Probleme instituționale: legate de specificul universității, facultății.

F. Tipul de universitate și așteptările față de programele analitice: sistemul de exigențe profesionale, așteptări față de programe.

G. Sistemul scopurilor, obiectivelor specifice specializării conform standardelor profesionale / referențialului de formare.

Aceștia pot fi definiți cu ajutorul chestionarelor, interviurilor, asistenței la oră, realizate de către studenți, absolvenți,

profesori, care își stabilesc cerințele (vizînd tipul / forma de comunicare), temele ce vor fi abordate, precum și deprinderile specifice, care fac obiectul interesului lor. Pe baza cerințelor indicate se întocmește *schiza programei*.

Următorul pas îl reprezintă *evaluarea materialelor existente*, realizată de studenți și profesori, pe baza metodologiei adoptate, a rezultatelor obținute la examene, a verificării permanente. Se constată astfel că programa analitică este elementul esențial de legătură între *ceea ce trebuie/se cere făcut și ceea ce se pune în practică*.

Criterii privind proiectarea programei analitice:

- A. Filozofice
- B. Psihologice
- C. Tehnologice
- D. Practice.

Criterii filozofice:

- determinarea priorităților și scopurilor urmărite în conceperea programei cursului;
- identificarea orientărilor pedagogice de bază, care vor ghida design-ul procesului de predare – învățare – evaluare;
- selectarea și ierarhizarea valorilor fundamentale;
- proiectarea finalităților pragmatice (formare de competențe profesionale);
- conceperea programei în spiritul creativității și profesionalismului (dezvoltarea creativității, inițiativei, motivației studenților etc.);
- reflectarea nivelului actual de dezvoltare a științei, culturii, tehnicii, precum și problematica prioritară a lumii contemporane;
- construcția programei analitice din perspectiva învățării active

(studentul să fie subiect activ al propriei formări);

- deschiderea pentru experiențe naționale, internaționale și prospective (integrarea cunoștințelor profesionale).

Criterii psihologice:

Profesorul, prin convingerile sale asupra mecanismelor psihologice ale învățării și a rolului lor, influențează concepția programei analitice.

În proiectarea cursului se conturează două poziții specifice:

- poziția profesorului cu viziune închisă asupra cititoriilor / strategiilor de învățare;
- poziția profesorului cu o viziune deschisă asupra procesului de învățare.

Aceste două poziții se regăsesc foarte rar în formă pură la cadrele didactice. Pentru universitari este important să-și autoevalueze modul de a gândi, de a proiecta cursul, de a analiza punctele forte și slabe ale concepției privind activitatea de învățare, și anume conceperea unei programe realiste.

Criterii tehnologice:

- centrarea pe sistemul obiectivelor și competențelor funcționale, care l-ar ajuta pe student să se realizeze social, profesional și să se implice, *hic et nunc*, motivat și responsabil, în rezolvarea diverselor probleme, luând decizii adecvate;
- selectarea și definirea obiectivelor pe ansamblul de valori, deprinderi, competențe, capacități (ce trebuie să cunoască, să facă, să fie studenții la sfârșitul cursului și cum măsurăm), ce se dobândesc prin anumite strategii de predare-învățare-evaluare (accentul cade pe obiective, conținutul devine instrument);

- prezentarea într-o ordine logică și pedagogică a elementelor componente ale programei, astfel încât acestea să fie coerente și ușor utilizabile ca instrument;
- asigurarea corelației între obiective-conținuturi-metode-activitate de învățare-evaluare;
- selectarea conținuturilor din perspectiva criteriilor funcționale de structurare (*accesibilitate, esențializare, relevanța conținuturilor; flexibilitate și deschidere a cunoștințelor din perspectivă inter-pluri-transdisciplinară, asigurarea echilibrului formativ-informativ, selecția, dozarea și ierarhizarea datelor, faptelor, evenimentelor, conceptelor etc. în funcție de factorul timp*);
- selectarea acelor tehnologii de predare-învățare-evaluare care să ofere un cadru formativ și interactiv al studenților;
- evaluarea studentului să fie centrată pe confirmarea progreselor (nu pe constatarea eșecului);
- asigurarea feed-back-ului instructiv;
- evaluarea să reflecte nu numai produsul învățării, ci și modul în care învață studentul.

Criterii practice:

- selectarea și crearea experiențelor de învățare (datorită căror experiențe de învățare se pot obține rezultatele așteptate);
- oferirea oportunităților de studiu (diferențiate și individualizate);
- asigurarea unui dialog activ între profesor și studenți;
- recomandarea bibliografiei obligatorii și suplimentare;

- determinarea criteriilor de evaluare a prestației la curs, temelor de examen etc.
- evaluarea trebuie să fie o experiență de învățare și de auto-evaluare.

Structura programelor

Programele reglează discursul educațional/de formare profesională în cadrul unei discipline pe cele două niveluri de generalitate: obiectivele generale/cadru și obiectivele de referință. Celelalte componente ale programei reprezintă mijloacele de realizare și validare a obiectivelor și finalităților educaționale.

Programa indică obiectivele, temele și subtemele la disciplină, timpul afectat pentru fiecare dintre acestea:

- Mențiuni cu privire la importanța și valoarea disciplinei / cursului / modulului în formarea profesională a studenților.
- Obiectivele de realizat în procesul studierii disciplinei / cursului/modulului: generale, de referință (specifice).
- Unitățile de conținut (materiile de studiu) ale disciplinei / cursului / modulului; structurarea acestora în obligatorii și suplimentare.
- Timpul didactic prevăzut pentru predarea unităților de conținut.
- Metodologiile de predare-studiu-evaluare.
- Bibliografia: generală și pe unități de conținut; de referință și suplimentară.
- Lucrările practice și de laborator.
- Forme și modalități de aplicare în practică a achizițiilor academice (competențele profesionale/generale: cunoștințe + capacități + atitudini).

Programele de învățământ se structurează în compartimentele: *notă de prezentare, obiective generale/cadru, obiective de referință, tipuri ale activităților de învățare, conținuturi educaționale recomandate, metodologii specifice, standarde de performanță, bibliografia generală.*

Nota de prezentare indică scopul studierii disciplinei, argumentează fiecare componentă structurală a cursului, marchează unitățile de conținut, prezintă recomandări generale cu privire la predare-studiu-evaluare.

Obiectivele generale / cadru sunt obiective cu grad ridicat de generalitate și complexitate. Ele prezintă *cunoștințele, capacitățile și atitudinile* generale, care urmează a fi formate / dezvoltate în cadrul predării-studiului disciplinei cursului / modulului.

Obiectivele de referință specifică rezultatele așteptate ale învățării și urmăresc progresia în formarea / dezvoltarea studentului de achiziții academice.

Valorile și atitudinile sunt componente ale obiectivelor de formare profesională și reprezintă dimensiunea axiologică și afectiv-atitudinală a formării personalității din perspectiva fiecărei discipline.

Conținuturile educaționale / de formare profesională sunt mijloace prin care se urmărește atingerea obiectivelor-cadru/generale și de referință propuse. Unitățile de conținut pot fi organizate tematic, fie în conformitate cu alte domenii constitutive ale diferitelor obiecte de studiu.

Metodologiile specifice sunt deduse din obiectul cunoașterii (materiile de studiu), obiectul formării (teleologia), subiectul formării (particularitățile studenților).

Sugestiile metodologice cuprind recomandări generale privind predarea-

învățarea-evaluarea în cadrul disciplinei / cursului / modului și se referă la:

- principiile metodologice specifice predării disciplinei / cursului / modului;
- metodele, procedeele, tehnicile, formele etc. de predare-învățare;
- structurarea activităților de învățare;
- desfășurarea efectivă a procesului de predare-învățare;
- dotarea materială pentru desfășurarea în condiții optime a procesului instructiv-educativ;
- evaluarea continuă etc.

Programa analitică se configurează și în funcție de metodologiile de predare-învățare-evaluare, angajând cât mai multe strategii de învățare: ea trebuie să aibă relevanță pentru elevi / studenți / formabili. Din punctul de vedere al scopului urmărit de profesor, programa reprezintă principiul general organizator al materiilor de studiu.

Activitățile de învățare propun modalități de organizare a activității studentului. Sunt organizate pe diferite tipuri (pentru fiecare obiectiv de referință).

Standardele de performanță sunt criterii de evaluare a calității formării profesionale a studenților. În mod concret, standardele constituie specificări de performanță vizând cunoștințele, capacitățile, atitudinile și comportamentele dobândite/realizate de studenți prin studiul unei discipline.

Standardele permit evidențierea progresului academic și profesional realizat de student.

Ele trebuie să fie exprimate inteligibil și sintetic, fiind concepute drept bază pentru evaluarea și notarea studenților.

Standardele sunt relevante din punct de vedere al motivării studentului pentru învățare, fiind orientate spre profilul de formare al acestuia,

motivează pentru formarea profesională continuă și conduc la structurarea capacităților proprii învățării active.

Recomandările bibliografice ar putea include surse obligatorii și suplimentare cu referințe recente în domeniu.

O programă eficientă trebuie să aibă în vedere și tipul de curs pe care-l reglementează. În această calitate, programa oferă motive solide pentru activitatea de formare profesională pentru:

- baza practică de inițiere a programării și selectării materiilor de studiu, a perioadei de învățare, a verificării periodice (din necesitatea divizării întregului în unități eficiente);
- certitudinea că acțiunea de învățare poate fi controlată, ceea ce reprezintă un suport moral atât pentru student, cât și pentru profesor;
- un rol “asigurator”, sau, în termeni economici, o investiție sigură;
- indici pentru stabilirea secvenței și modalității de acțiune educațională;
- criteriile de selectare a materialelor (texte, exerciții, activități de învățare);
- baza concretă în activitatea de testare și evaluare finală [4, p.122-130].

Exigente privind structurarea programelor:

- Demersul centrării programelor analitice pe obiective trebuie consolidat.
- Formularea obiectivelor de referință va răspunde rigorilor:
 - progresia în achizițiile și dezvoltarea profesională, de la un an de studiu la altul;

- finalitatea practică (pragmatică) a cunoștințelor, capacităților, atitudinilor;
 - prezența unui singur verb, care să exprime o acțiune evaluabilă.
 - Selecția și organizarea conținuturilor în cadrul fiecărei discipline trebuie să aibă în vedere repere necesare pentru repartizarea echilibrată a conținuturilor la nivelul unei discipline, exprimate în număr de teme de atins sau set de noțiuni și tehnici.
 - Activitățile de învățare proiectate ar trebui:
 - să poată fi organizate efectiv;
 - să presupună activitatea nemijlocită a studentului;
 - să permită învățarea prin cooperare;
 - să conțină referiri la utilizarea resurselor materiale.
 - Pentru a asigura coerența proiectării, este necesar a dezvolta, în funcție de specificul disciplinelor, de la caz la caz, tabele, organizatoare, grafice, matrice de corelare, "hărți" de conținuturi etc.
- Astfel concepută, programa de învățământ:
- oferă o imagine sintetică asupra domeniului de cunoaștere și formare profesională;
 - prezintă un instrument de conceptualizare, proiectare și desfășurare a procesului de predare-studiu-evaluare în formarea profesională a studenților;
 - proiectează o dezvoltare progresivă în achizițiile academice și profesionale;
 - oferă o hartă clară a evoluției competențelor profesionale formate, posibilitatea detectării / înlăturării oportune a restanțelor de formare / dezvoltare a unor achiziții academice și profesionale;
 - centrează discursul educațional și de formare profesională pe personalitatea studentului.

Bibliografie

1. Crețu, C., *Teoria curriculumului și conținuturile educației*, Editura Universității „Al.I.Cuza”, Iași, 1999.
2. Cristea, S., *Dicționar de pedagogie*, Grupul editorial Litera Internațional, Chișinău-București, 2000.
3. Crișan, Al., Guțu Vl., *Proiectarea curriculumului de bază. Ghid metodologic*, Tip-Cim, Cimișlia, 1997.
4. Hutchinson, T., *Engleza în scopuri specifice. O abordare bazată pe procesul de învățare*, Cambridge University Press, 1987.
5. Macavei, E., *Pedagogie*, Editura Didactică și Pedagogică, R.A., București, 1997.
6. Maciuc, I., *Formarea formatorilor. Modele alternative și programe modulare*, Editura Didactică și Pedagogică, R.A., București, 1998.
7. Negură, I., Papuc, L., Pâslaru, Vl., *Curriculum psihopedagogic universitar de bază* // Universitatea Pedagogică de Stat Ion Creangă din Chișinău, 2000.